

MÚHELY

SUBA JÁNOS

A CSÁSZÁRI ÉS KIRÁLYI HADÜGYMINISZTERIUM ORSZÁGLEÍRÓ IRODÁJÁNAK MŰKÖDÉSE AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ ELŐTT

Az ipari forradalom hatásaként a földrajzi környezet nagymértékben átalakult: a vasúthálózat gyors ütemű kiépítése, a nagyarányú folyamszabályozási munkálatok, mocsárlecsapolások, ezek nyomán a mezőgazdasági művelés kiterjesztése, valamint a településszerkezet átalakulása következtében a táj képe megváltozott.

Ezeket a változásokat a térképeknek is nyomon kellett követniük. A XIX. század második felében a kor katonai követelményeinek megfelelően, a tudomány és a technika akkori szintjén új térképek születtek, mint például a Monarchiában a III. katonai felmérés alapján levezetett térképművek. A nyomdaipar fejlődése következtében a katonai térképek viszonylag olcsóvá váltak, ezért is terjedtek el egyre jobban a tudományos és a polgári életben is.

A földrajzi környezet és az oikumené megismeréséhez, az új eredmények elterjesztéséhez a leíró földrajz virágzásán – és a térképek használatának elterjesztésén túl – a katonaföldrajz fejlődése hozzájárult, elsősorban a hadszíntérleírással¹ és a hadszíntérismeret² anyagának tudományos igényű feldolgozásával.

A katonaföldrajzi kutatások a korabeli Európában a szervezeti struktúráknak megfelelően a katonaföldrajzi intézetekben, vagy a vezérkarok országleíró irodáiban (osztályain) folytak.

A Monarchiában a bécsi Katonaföldrajzi Intézet egyesítette a Habsburg Birodalom összes geodéziai, topográfiai, kartográfiai és térképtechnológiai munkálatait.

A katonaföldrajzi adatok gyűjtését, értékelését, az „országleírást”, amelyben áttekintést adtak a természeti és társadalmi környezet hatásáról a fegyveres küzdelem megszervezése szempontjából, a vezérkar hatáskörébe utalták. Így lett az Országleíró Iroda³ a vezérkar hat irodájának egyike. Feladatát, munkáját a vezérkar főnökének irányelvei szabályozták.

I. Az Országleíró Iroda feladata

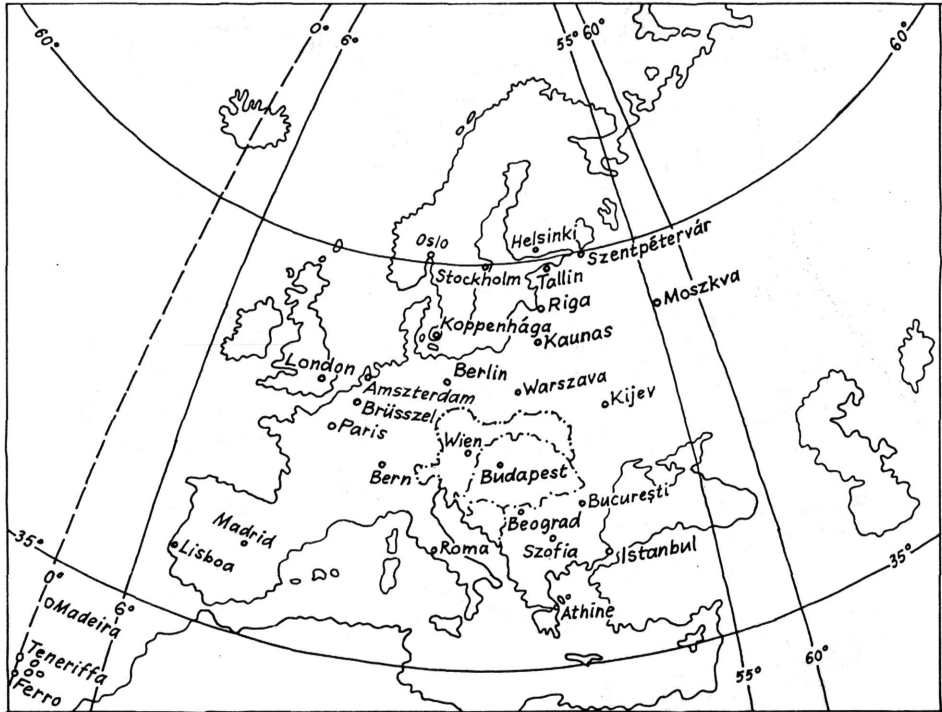
Az iroda sok évtizedes tervszerű munkával – egységes szempontok alapján – a szárazföldi haderők részére kijelölt hadszínterek területét dolgozta fel és írta le katonaföldrajzi vonatkozásban.

A hadszínterek leírása és feldolgozása, illetve ezek értékelése térképeken történt. Így szoros kapcsolat alakult ki a térképészet és a katonaföldrajz között, amely összefüggött a térképészeti biztosítással is. Az osztrák-magyar vezérkar a Monarchia és a környező államok térképezését, illetve a lehetséges

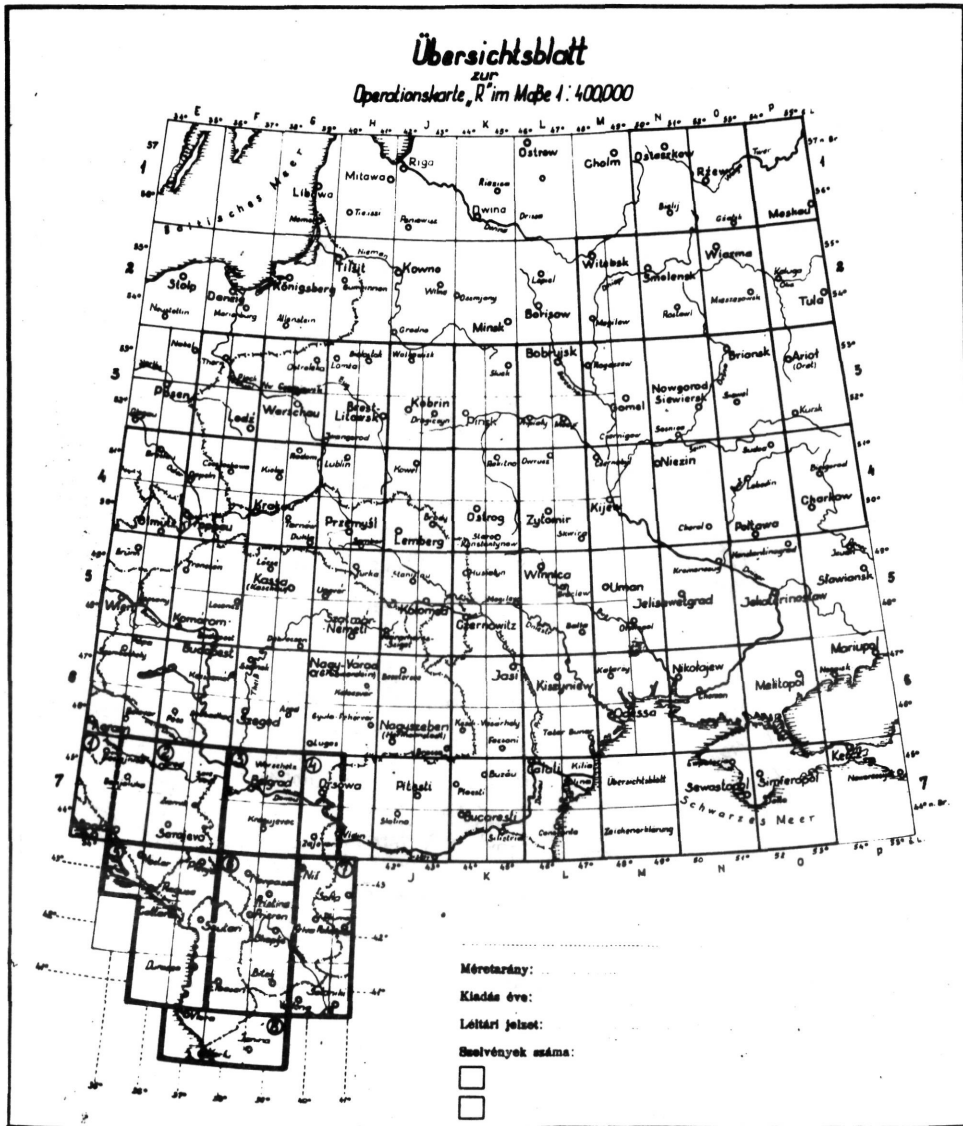
1 *Hadszíntér*: A háborús térségnek meghatározott kontinentális, vagy óceáni, illetve interkontinentális méretű része, amelyen a hadviselő felek hadipotenciájának az adott kontinensre vagy óceánra eső hányada helyezkedik el, amelyben a fegyveres erőknek minden, vagy néhány haderőneme egységes elgondolás alapján, a kitűzött közös hadászati célok elérésére, hadászati hadműveletet folytat. A hadszíntér egy, vagy néhány hadászati irányt foglal magában. A hadszíntér katonapolitikai és gazdasági jelentőségétől függően főhadszíntér, vagy mellékhadszíntér lehet. Természetföldrajzi jellege szempontjából kontinentális (szárazföldi) óceáni (tengeri) és interkontinentális lehet. Katonai értelmező szótár. Bp., 1972. 155–156. o.

2 *Hadszíntérismeret*: A katonaföldrajz alkalmazott tudománya, a tisztek, törzstisztek hadászati, hadműveleti-harcászati kiképzésének ismeretanyaga. A hadszíntérismeret keretében a csapatok és a törzsek megismerik a valószínű ellenséges koalíció katonai lehetőségeit, az adott hadszíntér politikai, gazdasági és természetföldrajzi viszonyait, e viszonyoknak a hadviselésre kifejtett hatását, valamint ezen tényezők kutatásának és a fegyveres tevékenység megtervezésében, megszervezésében és folytatásában való felhasználásának módszereit és formáit. Katonai értelmező szótár. Bp., 1972. 157. o.

3 Hivatalos neve „Landesbeschreibung Bureau des K. und K. Generalstabes” volt.

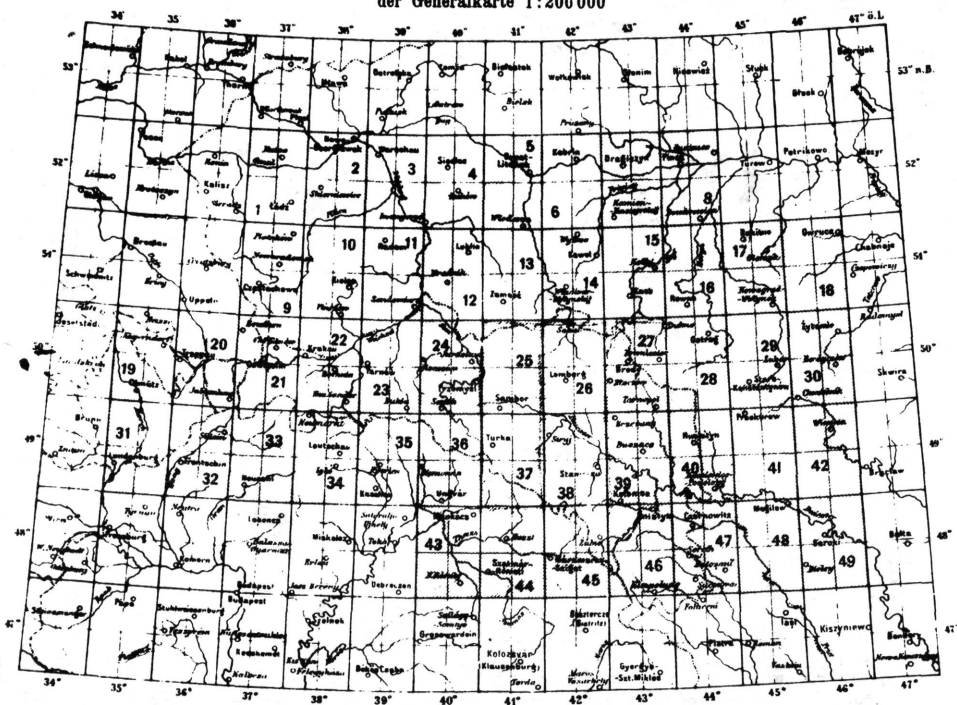
1. ábra. Az Osztrák–Magyar Monarchia térképűveinek kiterjedése

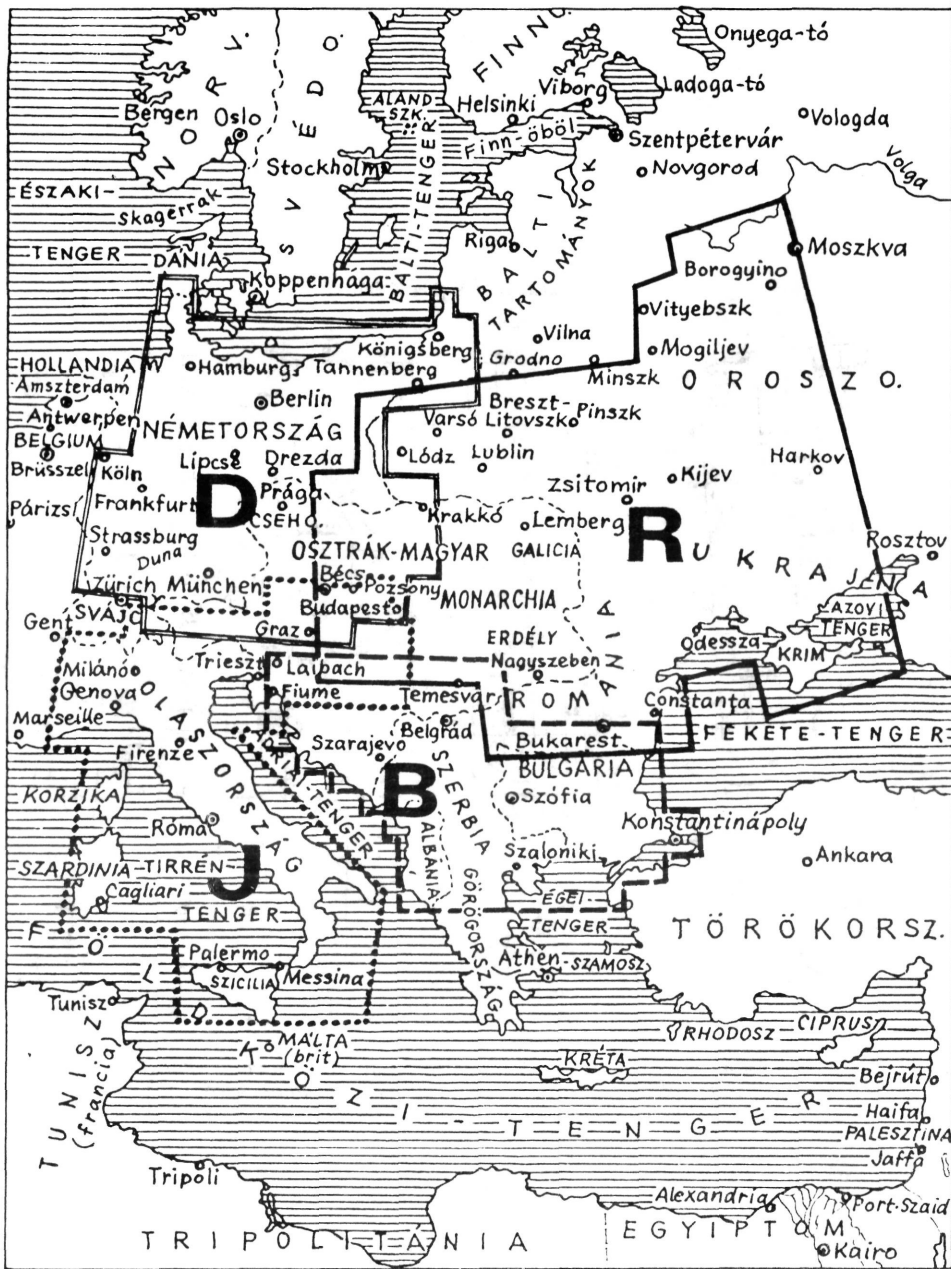
2. ábra. Az Osztrák–Magyar Monarchia 1 : 400 000 méretarányú hadászati-hadműveleti térképeinek áttekinthetője az „R” hadszíntérre. A vastag vonallal határolt terület a „B” hadszíntér kartográfiai lefedését mutatja „B/1” (Szerbia elleni) mozgósítás eséré. (Hadtörténelmi Térképész: B. II. 2. 54.)

Einheitspaket R/G₁

der Generalkarte 1:200 000

3. ábra. Az Osztrák-Magyar Monarchia 1:200 000 méretarányú hadművelési térképeinek egység-cso magja „R” hadszíntér, „G/1” (galíciai) felvonulás esetére.

4. ábra. Az Osztrák-Magyar Monarchia hadszíntereinek kartográfiai felosztása.

hadszinterek kartográfiai lefedésének határát a következőképpen határozta meg: nyugaton a Ferro-i (Kanári-szigetek) kezdő meridiántól – amely a Monarchia térképműveinek kiindulópontja volt –, a 6. (keleti) hosszúsági foktól az 55. a (moszkvai) hosszúsági fokig. Déli határa az északi szélesség 35. foka, az északi határa a 60. (szentpétervári) szélességi kör volt (1. ábra, 151. o.).

A hadszinterek felosztását a csapatoknak kiutalt 1:400 000 méretarányú hadászati, 1:200 000 méretarányú hadművelési és 1:75 000 méretarányú térképművek egységscsomagjainak szelvényei bizonyítják „R”, „B”, „J”, „D” esetre, és ezek variánsaira (2., 3. ábra, 152., 153. o.). A Monarchia katonai vezetése ugyanis a szárazföldi haderők részére négy hadszínteret különböztetett meg, ezek tagozódása és határa a 4. ábrán látható, (154. o.).

„D” Északnyugati hadszíntér: Budapest–Losonc–Tátra–Krakkó – az 1914. évi német – orosz határ; onnan nyugat felé a Balti (Keleti)-tenger partja–német–dán határ–a Weser folyó torkolatáig–Bremen–Kassel–Giessen–Koblentz–Saar vidék–Vogézek–Basel–a Bodeni tó–az Ortler csúcsa–Bozen (Bolzano)–Bruneck (Brunico)–Semmering hágó–Pápa–Budapest vonala. A „D” hadszíntér területét 50 db teljes és 47 db csonka 1 : 200 000 méretarányú térkép fedi le. (A leírásnál szereplő nagyobb városok a kétszázszázterületű térképszelvények hivatalos nevei is.)

„J” Délnyugati hadszíntér: Budapesttől nyugatra a Duna folyó vonala Melkig–Linz–Finstermünz–Chur–a Szent Gotthard-hágó–a francia-olasz határ–Korzika–Szardínia–Szicília–az Appennini-félsziget–a Trieszti és a Fiumei-öböl–Slav. Brod–a Dráva torkolat–a Duna vonala - Budapestig. Ezt a hadszínteret 39 teljes és ugyanannyi csonka hadművelési térkép fedi le.

„B” Déli hadszíntér: a horvát-szlavón-magyar határ–Bács–Bodrog, Torontál, Krassó–Szörény vármegyék nagyobbik, déli része–Orsova–a Duna folyása Szilisztriáig–a bolgár-román határ; onnan délre a Fekete-, Márvány- és Égei-tenger partjai – az 1914. évi görök-török határ – Albánia – Dalmácia – a Fiumei-öböl – a horvát-osztrák határ. A balkáni hadszínteret 40 teljes és 32 csonka kétszázszázterületű térképszelvény fedi le.

„R” Északkeleti hadszíntér: északról az 1914. évi orosz-német határ – Czeszochowától egyenes vonalban St. Pöltenig–Székesfehérvár–a Duna folyása Dobruzdzáig–a Fekete- és az Azovi-tenger partja. Keleten a moszkvai délkör által határolt terület – a Volga és Dnyeper forrásvidéke, északon a Nyeman folyása. A keleti hadszínteret 183 teljes és 28 csonka 1 : 200 000 méretarányú térképszelvény fedi le. E terület kartográfiai lefedése az első világháború alatt jelentősen kibővült.

Az Iroda terjesztette elő a vezérkar főnökének az országos felmérés és a katonai térképezés ügyeit is, amely tulajdonképpen a bécsi Katonai Földrajzi Intézet munkájára vonatkozott. Az Országleíró Iroda az általa megszerzett minden adatot és térképváltozást közölte a Katonai Földrajzi Intézettel, a külföldet érintő adatok fontosságának megítélését az Iroda magának tartotta fenn. A Hadművelési Irodával együtt a vezérkar főnökének előterjesztette azonban az Irodát érintő kérdéseket. Ezek: a katonailag fontos útvonalak, vasútvonalak nyilvántartása, azok szemrevételezése, a megállapított hiányosságok elhárítása, a katonai szempontból érdekes útépitések szorgalmazása, valamint a különböző műépítményekről készült szakvélemények előterjesztése. Az Iroda munkatársai a határkiigazításoknál szakértőként működtek közre.

II. Az Iroda tagozódása és állománya

Az osztály osztályvezetőségéből, és több – hadszinterek szerint megszervezett – csoportból, valamint archívumból (térkép- és levéltárból) állt.

A személyi állományt a vezérkari tisztek közül egy ezredes, két alezredes, vagy ömágy és négy százados alkotta. A csapattisztek és a helyi alkalmazású tisztek állományából, esetleg nyugállományból tíz tiszt került ki. A bécsi Katonaföldrajzi Intézet egy térképtervezőt (tiszet, vagy katonai tisztviselőt) és egy rajzoló (altisztet) bocsátott az Iroda rendelkezésére. Az írókat és a küldöncöket különböző csapattestektől vezényelték.

Az iroda működése, a személyi állomány feladatai

A. Az Iroda vezetőségéhez az Iroda vezetőjén és helyettesén kívül fogalmazó tisztek voltak beosztva, őket egészítette ki egy kezelőtiszt és a segédszemélyzet.

Az Iroda vezetőjének ismernie kellett az egyes hadszíntereket a bejárás után. Az így szerzett ismeretei és a már elkészült segédletek alapján, valamint a kapott utasítások nyomán rendelkezett a munka és a szemrevételezések programjairól.

A rangban következő vezérkari tiszt az irodavezető helyettese, aki az összes fontosabb ügyekről tájékoztatva volt.

A fogalmazó tisztek a vízleírást, az útviszonyokat, a Katonaföldrajzi Intézettel összefüggő ügyeket látták el.

A kezelőtiszt a segédhivatal és a segédszemélyzet főnöke volt.

B. A csoportok:

A csoport általában a csoportvezetőből (vezérkari törzstiszt, vagy vezérkari százados), fogalmazó tisztekből és a csoport geográfusából állt.

A csoport vezetőjének ismernie kellett – az Országleíró Iroda anyagaiból, az idevágó szakirodalomból, valamint a különböző utazásokból – a neki kiutalt hadszínteret annyira, hogy a leírás mindenkori állapotát, annak hiányait és hézagait át tudja tekinteni. Így az Iroda vezetőjének tájékoztatást adhatott és javaslatot tehetett.

Az irodavezető rendelkezései alapján összeállította a csoport munkatervét. Felelős volt a forrásanyagok gyűjtéséért, kiosztásáért és időben való felhasználásáért, a meglévő és az új segédletek feldolgozásáért.

A fogalmazó tisztek a forrásanyag kiértékelését és a hadműveleti segédletek kidolgozását végezték. Személyes felelősséggel tartoztak a különböző forrásanyagok feldolgozásáért és a nekik kiutalt hadművelési segédletek naprakész nyilvántartásáért.

A csoport geográfusa a csoport minden munkájáról tájékozódva volt. Ismerte a csoportra vonatkozó országleíró anyagokat és a rá vonatkozó irodalmat, az új munkáknál felhasználható országleíró munkák, könyvek, térképek forrásértékét.

Kezelte a csoport archívumát, gyűjtötte és lajstromozta a forrásanyagot, előjegyzést vezetett a szemrevételezésekről, nyilvántartotta a segédleteket, és közreműködött az új segédletek kidolgozásában.

C. Az archívum (térkép-, levél-, okmánytár)

A forrásanyagokat – amelyek átmeneti fontosságúak és titkosak – a csoportoknak utalták ki. A többit az archívum kezelte. Az elavult anyagokat az Iroda vezetője évenként kiselejtezte. A csoportok archívumait a csoportgeográfusok kezelték.

Az archív anyagokat következőképpen csoportosították: hadművelési segédletek, imprimatúra-, korrektúra- és kefelényomatok azokról a munkákról, amelyeket az osztály leadott; régiebb eredetű, de még használható hadművelési segédletek; különféle és vegyesek. Általában az ötven éves hadművelési segédleteket – amelyeket már forrásműnek nem lehetett tekinteni – átadták a hadilevéltárnak.

Az Országleíró Iroda térkép- és levéltárának vezetője helyi alkalmazású törzstiszt volt, aki az egész archívum szakszerű kezeléséért felelt. Ismernie kellett az anyagot annyira, hogy az egyes részek értékéről helyes véleményt adhasson.

III. Az országleírás végrehajtása

A hadművelési segédletek általában a hadihasználatra alkalmas segédletek voltak, amelyek a mozgás, elszállásolás, és a „hadiszükségletek” tekintetében fontos területek, vonalak és erődítmények leírásából álltak. Ezek a segédletek a magasabb parancsnokságok, vezérkari tisztek, esetenként csapatparancsnokok részére is tanulmányi anyagul szolgáltak.

A segédletek fajtái:

a) katonai földrajz (elvilég az összes tényleges tiszt és hadbiztos számára tanulmányi segédletnek számított),

- b) hadműveleti segédletek
- c) egyes katonai szempontból különösen fontos területek részletes segédletei,
- d) folyóleírások,
- e) vasúti tábori segédletek,
- f) a külföldi erődítések részletes leírása,
- g) az európai államok haderőire vonatkozó segédletek,
- h) katonai statisztikai hadisegédletek,
- i) a tengerpart hadi leírása.

Az első négy (a–d) segédlet szerkesztését az országleíró iroda munkatársai végezték el.

Előkészítő munkálatok

A forrásanyagot csoportonként összegyűjtötték. Ez a következőkből állt: szakirodalom, általános és katonai földrajzi művek, statisztikák, útleírások, hadtörténelmi művek, belföldi és külföldi folyóiratok, a vezérkar Nyilvántartó Irodája és a bécsi Katonai Tudományos Egyesület folyóiratai és térképei, újságcikkek, a kormányok által nyilvánosságra hozott elszámolások (például az úthálózatok és a vasutak fejlesztéséről), a szemrevételezők által beküldött adatok, a Katonaföldrajzi Intézet topográfiai osztályainak írásbeli segédletei, a tanulmányi utazásokon részt vett tisztek jelentései, továbbá a katonai attasék és más erre hivatott személyek és hivatalok, valamint a Nyilvántartó Iroda hírszerzőinek idevágó jelentései.

Az anyagok túlnyomó részét a Nyilvántartó Iroda útján kapták meg. A Iroda vezetőjének gondoskodnia kellett a forrásanyagoknak szánt művek, folyóiratok beszerzéséről; a könyvpiacon megjelent művekről, a szakirodalomról az illetékes csoportgeográfusnak kellett szakszerű bibliográfiát vezetnie.

A szemrevételezések évente folytak. Ezt nemcsak az Iroda tisztjei végezték, hanem más beosztásban lévő tisztek és erre alkalmas személyek is. A vezérkari tisztek számára minden év tavaszán meghirdették a leírandó területeket, amelyre – legalább egy turnusra – „illet” jelentkezni. Az Országleíró Iroda szemrevételezése főleg a katonaföldrajzi adatok gyűjtésére szorítkozott. Külföldön azonban minden katonailag érdekes tényezőre időt szenteltek. A szemrevételezés végrehajtására munkaeszközként a magyarázó szöveggel (legendával) ellátott térképet használták.

A csoportvezetők minden év márciusáig szemrevételezési programot terjesztettek fel. Az Iroda vezetője ezután a vezérkar többi irodáival, és ha a körülmények megkívánták, más katonai intézménnyel egyetértésben és összehangolva az az évi programot jóváhagyás végett felterjesztette a vezérkar főnökének.

A munkálatok végrehajtása

A hadműveleti segédletek – céljuknak megfelelően – a nagyon gyors tájékozódás eszközei. Áttekinthetők, könnyen kezelhetők és tartalmuk minden tévedést kizár. Alapvető hibájuk, hogy a katonai vonatkozású kiértékelést az olvasóra bízzák.

a) katonaföldrajz (rövid, jellegzetesen megírt tanulmányi segédlet). Arra való, hogy a hadszínterek katonaföldrajzi viszonyairól rövid időn belül tájékoztasson, illetve emlékeztesse az olvasót a hadszínterek ismertető jegyeire.

Ezek a segédletek a megkívánt tájékoztatást nyújtották, mind áttekinthetően, mind az egyes részterületekre vonatkozóan – fontosság szerint – a következőkről:

- határok, általános beosztás,
- domborzat alakulása, terepfajták,
- terepfedezet, járhatóság, útviszonyok,
- áttekinthetőség,
- vizek,
- éghajlati és egészségügyi viszonyok,
- közlekedési eszközök (vasút, utak, szállítóeszközök),
- népességi, települési, elszállásolási viszonyok,
- állami szervezet felépítése és közigazgatási beosztás,
- igénybe vehető segélyforrások,
- ivóvíz-viszonyok,
- erődítések,
- rövid hadtörténelmi példák (a területen lezajlott fontosabb hadjáratok, csaták ismertetése),

- pénz, mérték, súly, időszámítás (ha eltérő),
- források, szakirodalom felsorolása.

b) Hadművelési segédletek. Céljuk az volt, hogy a magasabb parancsnokságokat a katonaföldrajzi témájú könyvek és segédletek olvasása alól mentesítsék, tehát mindazt tartalmazniuk kellett, ami fontos a háborús előkészületekre és a katonai használatra nézve. Ezért ezek a segédletek megfelelően színezték, különböző színekkel felülnyomott, különleges jelkulccsal kiegészített, jelmagyarázattal (legendával) ellátott haditérképek voltak.

A megfelelő méretarányú, erdőjelölésű és más szükséges színezéssel ellátott térkép tartalmazta a közlekedési hálózatot (útbősnél kellő kiválasztással), víziakadályokat, hidakat, fontos és kedvező átkelőhelyeket a (szükséges) hadihídoszlopok számával, bel- és külföldi erődítményeket, külföldi aknamezőket, sziklaakadályokat, karsztos talajt, olasz művelésű szőlőt, rizsföldeket, vizenyős talajt, vízben szegény területet a fontosabb ivóvízhelyek megjelölésével stb. Azok a fontos adatok, amelyeknek rajzi ábrázolása zavarólag hatott volna, a magyarázó szövegbe (legendába) kerültek.

A hadművelési térkép méretarányát a vezérkar főnöke állapította meg.

c) Részletes hadisegédletek. Olyan könnyen kezelhető, behatóan tájékoztató segédletek, amelyek a hadművelési térkép „Beadecker”-szerű kiegészítései. Magasabb parancsnokságok, esetleg csapatparancsnokok részére készültek – valamilyen szempontból – fontos területekről.

Tartalmazták a terepen lévő útleírasi adatokat (a szemrevételezés évének megjelölésével), szállítóeszközöket, víziakadályokat, külföldi erődítményeket és aknamezőket, elszállásolási adatokat, esetleg az ivóvizekre vonatkozó adatokat is, közigazgatási beosztást, határőrszolgálati és egyéb táborig adatokat.

A segédletek minden olyan szokatlan adatot tartalmaztak, amelyek valamilyen módon befolyásolták az illető területen a parancskiadást a harc megszervezésére és megvívására.

d) Folyamleírasi segédletek. Tartalmazták azoknak a folyóknak és egyéb vizeknek a leírását, amelyek folyásuk, vízmennyiségük, vagy medrük állapota miatt nem gázolhatók át és áthidalásukhoz egy hadihídoszlop kevésnek bizonyult. A kisebb vizek, amelyek völgye vagy mellékterepe a folyó akadályjellegét növelte, ugyancsak szerepeltek benne.

A következő adatokat tartalmazták: a folyó mint akadály (meder, víztömeg átjárók), a folyó völgyének alakulása és az átkelési viszonyok. A legfontosabb átkelőhelyek részletes méltatása; a folyó mint szállítási és utánpótlási vonal. A mellékfolyókat is jellemezték.

A hadművelési segédletek sajtó alá rendezése és kiadása

Az Iroda által szerkesztett hadművelési segédleteket a vezérkar főnöke hagyta jóvá, ő adta a nyomtatási engedélyt és ő állapította meg a nyomtatás példányszámát is. Ez után rendelte el az Iroda a kinyomtatás megkezdését. A próbanyomatok helyesbítését az egyes csoportok intézték. A nyomtatás körüli munkákat az osztály archívuma végezte. A titkos ügykezelésről és az archívum gondoskodott.

A kliséket és az imprimatúrapéldányokat az Irodánál őrizték. A kiadványoknak az elosztás után fennmaradó példányai képezték a tartalékkészleteket, azokat az archívum tárolta.

A hadművelési segédletek példányaiból a munkapéldány a csoportfőnököknél, egy másik darab a csoportoknál maradt. Ez utóbbi a nyilvántartási példány volt, amelyet folyamatosan és pontosan kellett vezetni.

A hadművelési segédletek nyilvántartása olyan volt, hogy szükség esetén nyolc napon belül – még váratlan esetben is – új kiadást tudtak megjelentetni.

A hadműveleti segédleteket központi elosztó szerint kapták meg az alakulatok és az intézmények vezérkari osztályai, akik a feldolgozásukat és értékelésüket elvégezték.⁴

⁴ A dolgozat a szerző „Az Osztrák–Magyar Monarchia hadseregének »terképészeti biztosítása« 1914–1918-ban” című tanulmányának egyik, lerövidített fejezete. Az Országleíró Iroda szervezetét, működését és munkáját a következő források alapján tudtuk rekonstruálni: Mittheilungen des Kaiserl. Königl. Militär-Geographischen Institutes 1881–1913. Wien; Instruktion für die Militärische Landsaufnahme (Militär-Mapping und Reambulirung) I–II. Wien. 1887. E-44.; Instruktion für die Militärische Landesbeschreibung 1873. Wien.; Organische Bestimmungen für das Militär-Geographische Institut 1898.; *Petermanns* „Geographischen Mitteilungen” 1873. 1878. 1881. Gotha.; Organische Bestimmungen für den Generalstab. 1900. Wien.; Generalstabshandbuch. 1912. Wien.; Schematismus für das kaiserliche und königliche Heer und für die kaiserliche und königliche Kriegs-Marine 1880–1918. Wien.; Magyar királyi honvédtiszt és tisztviselői névkönyv 1880–1915. Bp.; *Ehnl, Maximilian*: Die Österreichisch–Ungarische Almanach nach Aufbau, Gliederung, Friedensorganisation, Eiteilung und nationaler Zusammensetzung im Sommer 1914. Ergänzungsheft 9. zum Werke „Österreich–Ungarns letzter Krieg” 1934. Wien.; *Hildburhausen, C. v.*: Die Europäischen Heere. Ihre Organisation und Bewaffnung. 1870. Wien.; *Glückmann, Carl*: Das Heerwesen der Österreich–Ungarischen Monarchie. Wien, 1905.; *Jurmitschek, Alfred*: Die Wermacht der Österreich–Ungarischen Monarchie im Jahre 1873. Wien 1873.; Organisation der Bewaffneten Macht Österreich–Ungarns. Wien. 1889.; *Schmidt, Hugo*: Heerwesen. Wien. 1914.

A Landesbeschreibung Bureau des K. und K. Generalstabes kiadványai közül: Militär-Geographie des Südwestlichen Kriegsschauplatzes. 1908.; Detailbeschreibung des Österreichisch–Italienischen Grenzgebietes. I–III. 1901.; Routenbeschreibungen des Österreichisch–Italienischen Grenzgebietes I–III. 1912.; Flussbeschreibung: Der Isonso und die Venetianischen Flüsse. 1911.; Allgemeine Übersicht der Befestigungen Oberitaliens. 1911.; Fortificatorische Detailbeschreibung von Verona. 1899.; Militär-statistische Übersicht von Nord Italien I–III.; Militär-Geographie Balkan Gebiet mit dem Trachien Decken 1887.; Militär-statistische Übersicht von Dalmatien, Bosnien und der Hercegovina 1897.; Militär-statistische Feldelaborate: Serbien 1914.; Eisenbahnelaborat Nr1. (für die Wiederherstellung der Linie) Beograd–Nis. 1912.; Militär-statistische Übersicht von Nord Deutschland, 1897.; Allgemeine Beschreibung der Donau von Passau bis Pressburg. 1896.; Militär-Geographie des Russischen Reiches I–III. 1899.; Detailbeschreibung des wolyinschpodolischen Operationsraumes. 1902.; Allgemeine Beschreibung der Wiesel. 1892.; Fortificatorische Detailbeschreibung von Brest–Litowk. 1899.

Az Osztrák–Magyar Monarchia hadműveleti térképei közül: Operationskarte „B” 1 : 200 000 „Serbien, Montenegro und Anland”. Ausgabe 1914.; Provisorische Operationskarte „B” 1 : 400 000. Ausgabe 1914.; Operationskarte „R” 1 : 400 000. Ausgabe 1912–1916.; Marsch-Routen Karte Österreichisch–Ungarischen Monarchie 1 : 300 000. Wien 1877.